

Félelem – absztrakt formába öntve?

Barta Lajos: A magyar forradalom emlékére

Petőfi Irodalmi Múzeum, 2017. IV. 2-ig

ULRICH WINKLER

BARTA LAJOS

A Petőfi Irodalmi Múzeum az *Emigráció – forradalom – művészet* című kiállítással emlékezett meg az 1956-os forradalomról annak 60. évfordulóján. A kiállításon látható volt Barta Lajos szobrászművész (1899–1986) egyik absztrakt bronzplasztikája is, amely a székesfehérvári Szent István Király Múzeum gyűjteményéből származik. A történelmi eseményeket megeleveníteni hivatott és európai vonatkozásokat is felmutató, korabeli írásos emlékek és mindennapi használati tárgyak sokaságával ellentétben e műtárgy nem árulkodik keletkezésének kognitív kontextusáról, hanem sokkal inkább a korabeli eseményekre adott reakciót: a félelmet jeleníti meg.

Barta fenti érzelmi reakciójának első termése a fenti plasztika ceruzavázlata volt. A rajzolás folyamata maga ugyanakkor ismételtelen csak egzisztenciális

BARTA LAJOS egyik grafikai vázlat a Hajladozóház HUNGART © 2017

félelmet váltott ki Bartából, még ha ez nem is nyílt, hanem tudatosan kódolt formában jelenik meg a rajzon. Ezzel kapcsolatban a rajz hátoldalán olvasható felirat szolgáltat bizonyosságot: „4. Éjjeli őrző – 1957. okt. 24!“. A felirat három olyan értékes információt tartalmaz, amely segít a plasztika mai szemlélőjének megérteni annak eredeti jelentését: a felirat elején álló négyes sorszám a rajz helyét jelöli meg egy hatrészes sorozatban. Az ezt követő cím (*Éjjeli őrző*) Rembrandt azonos című festményét idézi emlékünkből. A feliratot a rajz keletkezésének ideje zárja. A *Félelem*, *Kém*, *Az anyagiilkos tárgyalása* és *Titok* címmel ellátott rajzokat is magában foglaló – a közelmúltban nyomtatásban is megjelent* – teljes sorozat az 1957. október 23-ról 24-re virradó éjszakán, a forradalom politikailag igencsak feszült hangulatú, első évfordulóján született.

A nyilvánosság figyelmének középpontjában akkoriban a felkelésben részt vevő, ún. „ellenforradalmárok“ üldözése állt, és a felkelők iránti szimpátia leghalványabb gyanúja is súlyos következményekkel járhatott. Ennek Barta Lajos is a tudatában volt, hiszen más avantgárd művészekkel együtt 1949-ben ő is megtapasztalta már, mit jelent egzisztenciális nyomás alá kerülni. A végtelenségig elbizonytalanodva, „titokban“ akkor a belső emigrációt választotta, hogy hű maradjon művészi meggyőződéséhez, míg szobrászként a nyilvánosság előtt a népköztársaság szolgálatába állt, és követte a szocialista realizmus diktatúráját. E korábbi tapasztalat most is éreztette hatását.

Amikor a forradalom első évfordulóján Barta művész-társa, akivel budapesti műtermén és lakásán osztozott, éjjel nem tért haza, Bartán súlyos aggodalom és erős lelki nyomás lett úrrá, amelynek eredménye az említett rajzsorozat lett – az ellenállás kiáltása, amelyet senki sem hallhatott, senkinek sem volt szabad meghallania. Ez magyarázza Barta figyelemelterelő hivatkozását Rembrandt Éjjeli őrjáratára. A jelenből egy másik évszázadba és egy másik országba való menekülés adja meg a vázlat politikai dimenzióját. Kertész Imre a *K. dosszié* című regényében ugyanezt a védelmi mechanizmust írja le: az irodalmi Nobel-díj későbbi kitüntetettje Georg Orwelltől jegyez föl valamit, de az idézet forrásaként tudatosan William Shakespeare-t jelöli meg. Az okot firtató, saját kérdését így válaszolja meg: „Hátha átkutatják a füzeteimet...”. Ezt aztán viszontválaszában így nevezi: „A szellemi önfenntartásodért folytatott küzdelmednek [...] az írásbeli nyomai”. Ugyanezt a küzdelmet folytatta Barta is saját szellemi önfenntartásáért, amikor rajzait a fenti feliratokkal látta el.

Később a rajzsorozat valamennyi darabja egy gipsz öntőforma alapja lett. Barta 1965-ben az NSZK-ba emigrált. A Petőfi Múzeumban most látható szobor, Bonnban lett először kisplasztika formájában – *Félelem* címmel – kiállítva. Olyan hatást váltott ki, hogy a Bonn egyik központi parkjába, a Hofgartenbe éppen nagyplasztikát kereső zsűri be is válogatta a lehetséges szobrok szűkebb körébe. A címe azonban zavaró volt. Senki sem akarta a „félelem szobrát” közszemlére tenni. Így hát megkérték Bartát, hogy adjon új, pozitív címet a művének. Az eredmény: végül Barta plasztikáját találták érdekesnek arra, hogy nagy méretben is megszülessen. A talapzaton pedig már az új cím, a *Hajladozó* állt, amikor 1971 őszén a Német Szövetségi Köztársaság akkori fővárosában felavatták az alkotást. Ezzel négy magyarországi nagyplasztikája után immár megszületett Barta első németországi köztéri szobra is. Egyben ez volt az első olyan plasztikája is, amelyet bronzból öntöttek ki – 14 évvel a születése után.

Hosszú évtizedeken át az egyensúllyal folytatott játék állt Barta munkásságának középpontjában. Ennek mesterévé vált, szerette dinamikus mozdulatsorok illúzióját kelteni – például táncmozdulatokét, ami kedvelt témája volt. A *Hajladozó* ugyanakkor nem tartozik műveinek ebbe a csoportjába. Hozzájuk hasonlítva nyilvánvalóvá válik, mennyire ellentmond a címe a nyomott, pattanáig feszült alakzatnak, és mennyire meghatározzák e plasztikát a szűk

ívek és az éles irányváltások. Rendkívül szűk térbe van belekényszerítve a szobor. A hasonlóság miatt Michelangelo *Haldokló rabszolgája* juthat az eszünkbe, már csak a két mű szinte azonos magassága miatt is. (Barta jó ismerője volt a reneszánsz szobrászatnak.)

1989-ben, három évvel Barta 1986-ban bekövetkezett halála után véget ért a hidegháború korszaka. A vasfüggöny és a berlini fal leomlása után újra egyesült a két német állam, az új főváros pedig Berlin lett. Magyarországon kikiáltották a köztársaságot. A történelmi eseményekre ma mindkét ország új ünnepnapokon emlékezik. Németországban azóta október harmadika az újraegyesítés ünnepe, Magyarországon pedig október 23-án tisztelegnek a forradalom hősei előtt. Bonnban a berlini magyar nagykövetség továbbra is kirendeltséget tart fenn, amely az évforduló alkalmából koszorúzással egybekötött megemlékezésre hívott Barta Hofgarten parkban elhelyezett szobrához. Az esemény politikai jelentősége okán az 1971-ből származó szobortáblát eltávolították, és annak helyére új, kényelvű tábla került a következő felirattal:

Lajos Barta
Budapest 1899 – Köln 1986
A magyar forradalom emlékére 1956
(Zur Erinnerung an den Ungarn–Aufstand 1956)

Jegyzetek

- * Ulrich Winkler: Lajos Barta – Emigration. Ostfildern Kiadó, 2015, 112-113.

Német eredetiből fordította Benedicty Gergely

BARTA LAJOS:

Hajladozó (Félelem), 1971, bronz, Hofgarten, Bonn

